

At Congregation Ahavath Torah
Englewood, New Jersey

Weekly Parasha Insights

Beha'alotcha 5776 Harav Shmuel Goldin, Chief Rabbi
Rabbi Chaim Poupko, Associate Rabbi
Rabbi Morty Kuessous, Assistant Rabbi

Published by: Raphael Benaroya

Parasha Discussion

By: Rabbi Mordechai Gershon (Yeshivat Lev HaTorah, Ramat Beit Shemesh)

Expressing Gratitude and Keeping the Faith

It is difficult to believe that a nation which witnessed the plagues that struck Egypt, were emancipated from cruel bondage amidst miracles, and supernaturally crossed the sea to safety could deny Hashem's presence in their lives or lack faith that Hashem would be there for them. Yet, in this week's parasha the impossible seems to occur. Chapter 11, verse 1 tells us that as the people were traveling in the desert in the second year after they left Egypt, they complained to Moshe. In truth, this was more than just a complaint. It was a fundamental lack of appreciation, loss of faith, and the start of a process that would eventually lead to a national rebellion. The verse does not specify exactly who these people were nor does it state what the complaint was about. The answer to these questions is at the core of two very important life lessons.

In verse 4 the Torah clarifies that the "safsfuf" (mob or mixed group) that was in the midst of the Jewish people desired meat. This mixed people consisted of those Egyptians and members of foreign nations who saw the Jewish exodus from Egypt as an opportunity to better their lives. They jumped on board and converted to join the Jewish people. However, their motivation was not pure and, therefore, at various times throughout the nation's journey through the desert they began to cause panic, worry, and cast doubt when difficulties arose. What was it that they complained about? The food! "Who will give us meat?" they asked in verse 4. In verse 5 they declared "We remember the fish that we ate for free in Egypt, the cucumbers, the watermelon, the leeks, the onion, and the garlic!"

The safsfuf (or "erev rav," as they are often referred to) complained about such a minor and insignificant matter. They had delicious food that fell from heaven. Every need of the nation was taken care of. Yet, they lacked the meat that they enjoyed in Egypt. Their desire for a steak or a chicken sandwich caused them to deny G-d's loving care for them. These complaints caused a ripple effect that blinded some of the Jewish people to the astounding gifts that Hashem constantly bestowed upon them. This is particularly surprising because the Jewish slaves did not have the luxury of enjoying these foods that the Erev Rav did.

Two important lessons emerge from this analysis. The first is that one must be aware of the influences in his life. Many native members of the Jewish people were swayed after the Erev Rav came to deny Hashem's care and presence in their lives. This denial ultimately served as the root that led to the Jewish nation's lack of faith in Hashem that is expressed in next week's parasha, Shelach, when ten of the twelve men of distinction who were sent to spy out the land of Israel returned with a negative report and the people despaired of being able to successfully conquer and settle the land. The result was that the men of that generation above the age of twenty became destined to perish in the desert and would not merit to enter the Land of Israel. This may have caused the people to lack faith in Moshe's leadership, even though none of these catastrophic setbacks were his fault, and the result was the rebellion of Korach and his followers, who attempted to perform a coup against Moshe. We must constantly contemplate whether we are allowing ourselves to be influenced by

those around us whose perspective and culture is counterproductive to our spiritual growth. Sometimes this negative influence is the voice of the "Eruv Rav" that exists within every person, which focuses on the negative, shuns the positive, and casts doubts upon our ability to succeed at doing what is right.

The second lesson is that when we pay attention to the things that are wrong in our life for even a moment, we tend to quickly lose focus of what is right. This causes us to lack appreciation for all of Hashem's gifts and before one knows it his perspective spirals out of control leading him to view his entire life through the lens of negativity. The result is not only lacking an appreciation for all of the incredible gifts that Hashem bestows upon him, but eventually a complete lack of faith that Hashem is there to help him or even a complete lack of faith in Hashem altogether. To put it simply, lack of appreciation leads to complaining. Complaining leads to negativity. Negativity leads to lack of faith. Lack of faith leads to religious descent and eventual rebellion. In order to overcome this pitfall, we must strengthen ourselves in the realization of the blessings that Hashem constantly bestows upon us, express gratitude for those blessings, and pray that we should merit to continue seeing more and more of them.

(רפאל בן-ארוי'ה)

מאורות בפרשה

"דַּבֵּר אֶל אֱהָרֹן וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּהֵעֲלִיתָךְ אֶת הַנֵּרֹת אֶל מוֹל פְּנֵי הַמִּנְוָה יֵאִירוּ שְׁבַעַת הַנֵּרוֹת" (ח' ב')

וברש"י ע"פ מדרש תנחומא (שם): "בהעלתך - למה נסמכה פרשת המנורה לפרשת הנשיאים, לפי שכשראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה דעתו, שלא היה עמהם בחנוכה, לא הוא ולא שבטו, אמר לו הקדוש ברוך הוא חייך, שלך גדולה משלהם, שאתה מדליק ומטיב את הנרות".

הרמב"ן חולק על רש"י שמעלה ספק - למה נחמו דוקא בהדלקת הנרות ולא למשל נחמו בקטורת או בכל הקרבנות ובעבודת יום הכיפורים שאינה נעשית אלא בו, ובכניסתו הבלעדית אל הקודש הקדשים לעמוד ולשרת את שמו? ועוד, ובכך ששבטו כולם משרתי השם? ומה טעם יש בחלישות דעת מצד אהרן מה עוד שקרבנו גדול משלהם?

ועונה ע"כ הרמב"ן (שם): "ובלשון הזה מצאתיה במגלת סתרים לרבינו נסים שהזכיר האגדה הזו ואמר, ראיתי במדרש כיון שהקריבו שנים עשר שבטים ולא הקריב שבט לוי וכו', אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה דבר אל אהרן ואמרת אליו, יש חנוכה אחרת שיש בה הדלקת הנרות ואני עושה בה לישראל על ידי בניך נסים ותשועה וחנוכה שקרויה על שם, והיא חנכת בני חשמונאי, ולפיכך הסמיך פרשה זו לפרשת חנכת המזבח עכ"ל.

ומוסיף עוד הרמב"ן ע"פ מדרשים (תנחומא בהעלותך ה') וכן במדרש רבה (ט"ו ו'): "אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, לך אמור לאהרן אל תתירא, לגדולה מזאת אתה מוכן, הקרבנות כל זמן שבית המקדש קיים הן נוהגין, אבל הנרות לעולם אל מול פני המנורה יאירו - וכל הברכות שנתתי לך לברך את בני אינן בטלן לעולם. והנה דבר ידוע שכשאין בית המקדש קיים והקרבנות בטלן מפני חורבנו אף הנרות בטלות, אבל לא רמזו אלא לנרות חנוכת חשמונאי שהיא נוהגת אף לאחר חורבן בגלותנו. וכן ברכת כהנים הסמוכה לחנכת הנשיאים נוהגת לעולם, דרשו סמוכין לחנכת הנשיאים מלפניה ומלאחריה בכבודו של אהרן שלא נמנה עמהם".

"אֶל מוֹל פְּנֵי הַמִּנְוָה יֵאִירוּ שְׁבַעַת הַנֵּרוֹת" (ח' ב')

במנורה היו שבעה קנים. נר אמצעי ושלושה קנים בכל צד. ומה אם כן פירוש "אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות"? ונאמר ברש"י (שם ממס' מנחות דף צ"ח): "ביאל מול פני המנורה - אל מול נר אמצעי שאינו בקנים, אלא בגוף של מנורה", ומרחיב ע"כ רש"י (ח' ב'): "יאירו שבעת הנרות - ששה שעל ששת הקנים, שלושה המזרחיים פונים למול האמצעי, הפתילות שבהן, וכן שלושה המערביים ראשי הפתילות למול האמצעי. ולמה, כדי שלא יאמרו לאורה הוא צריך (ספרי ח' א)".

יש כאן רעיון גדול וחשוב. הקב"ה לא צריך להארה מאתנו, הוא הוא המאיר האמיתי. הוא מנחה ישראל בדרך ומאיר להם יום ולילה שהרי כל הארבעים שנה במדבר לא הלכו אלא לאורו, ובעוד אומר הקב"ה לישראל האירו לי, יש בידם לטעות שבלעדיהם לא

יוכל "לראות" שגם נאמר "תנו עוז לאלקים כי על ישראל גאותו ועוזו בשחקים" (תהלים ס"ח ל"ה). אך ידעו הטועים שבזמן שעושים רצונו של מקום מוסיפים כח וגבורה של מעלה וע"י כך משפיע מטובו ומעוזו אל העם וכך יזכו ליתר טוב. וזהו שנאמר "בהעלתך" - כדי לעלות ולזכות אותך (במ"כ).

ואומר ע"כ המדרש (במ"ר ט"ו ב'): "זה שאמר הכתוב (ישעיה מ"ב): 'ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר". אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה לא בשביל שאני צריך לנרות הזהרתך על הנרות אלא לזכותם שנאמר (דניאל ב'): 'ונהורא עמיה שרא' וכתוב (תהלים קל"ט): 'גם חשך לא יחשיך ממך ולילה כיום יאיר כחשיכה כאורה'. בא ללמדך שאינו צריך לנרות של בשר ודם. תדע כשאדם בונה בית עושה לו חלונות צרות מבחוץ ורחבות מבפנים כדי שיהא האור נכנס מבחוץ ומאיר מבפנים. שלמה שבנה בית המקדש לא עשה כך אלא עשה חלונות צרות מבפנים ורחבות מבחוץ, כדי שיהא האור יוצא מבהמ"ק ומאיר לחוץ שנא' (מלכים א' ו'): 'ויעש לבית חלוני שקופים אטומים' להודיעך שכולו אור ואין צריך (הקב"ה) לאורם. ולמה צוה אתכם: לזכותכם. לכך נאמר בהעלותך את הנרות".

ועוד מוסיף המדרש (שם אות ז'): "א"ר חנינא אמר הקדוש ברוך הוא: עינים שיש בדך יש בתוכן לבן ושחור ואין אתה רואה מתוך הלבן אלא מתוך השחור, ומה אם עיניך שיש בתוכן שחור ולבן אין אתה רואה אלא מתוך השחור הקדוש ברוך הוא שכולו אורה הוא צריך לאורה שלכם? ד"א אל מול פני המנורה, בשר ודם מדליק נר מנר דלוק שמא יוכל להדליק נר מתוך החשך? שנא' (בראשית א'): 'וחשך על פני תהום'. מה כתיב אחריו? 'ויאמר אלהים יהי אור' ומתוך החשך הוצאתי אורה ואני צריך לאורה שלכם? ולא אמרתי לך אלא לעלות אותך להעלות נר תמיד".

ויש להזהר, בל נחשוב שמצות שבידינו מאשרות את הקב"ה, שהוא עצמו אינו צריך להו, אלא כדי להשפיע עלינו טובה, ועוד כדי שלא נרגיש בשפלות מחמת רוב הטובה שמקבלין ממנו.

"וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַר סִינַי בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִיית לְצֵאתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן לְאֹמֶר" (ט' א')

ראה פרשת במדבר שנקראת שתי פרשיות לפני פרשת בהעלתך ובה כתוב (א' א'): "וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַר סִינַי בַּאֶהָל מוֹעֵד בַּאֲחַד לַחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִיית לְצֵאתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְאֹמֶר" (בהעלתך ט' א') כתיב: "בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִיית לְצֵאתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן", דהיינו הפרשה הנקראת מאוחרת יותר מדברת בזמן מוקדם יותר. וזה למה?

אומר רש"י (שם): "בחדש הראשון - פרשה שבראש הספר לא נאמרה עד אייר, למדת שאין סדר מוקדם ומאוחר בתורה. ולמה לא פתח בזו, מפני שהוא גנותן של ישראל, שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא הקריבו אלא פסח זה בלבד". ראה גם דברי חז"ל (פסחים ו') "אין מוקדם ומאוחר בתורה" ע"ש.

עדיין יש להקשות למה איחור הזמן של פרשה זו מקילה על ענין הגנות בו מדבר רש"י? האם לא יצא הדבר לאור גם כך וגם כן?

וראה דברי מוסר מפי ה"דעת תורה" (להר' ירוחם ליבוביץ זצ"ל, משגיח ישיבת מיר, במדבר עמוד ע"ו): "נתבונן נא מזה גודל ענין של כבוד, שגם באופן שהנך צריך להגיד ולהעמיד את דבר הגנות, הנה בהקטנת הגנות, אף כי אם רק בכחוט השערה, כבר דבר גדול הוא. מטבע האדם שראשיתו של איזה הספר הוא לומד אותו ביתר עיון, הנה בהעמדת הפרשה באיחור קצת, הנה כזאת כבר נחשב הקטנת הגנות כל שהיא, ובענין כבוד, גם קטנות כל שהיא כזו לגדלות חשובה!"

מעתה הבנתי היטב יותר, ענין דברי רש"י ז"ל (בראשית י"א ל"ב) על פסוק: "וימת תרח בחרן" - כשיצא אברם נשאו משנות תרח הרבה, ולמה הקדים הכתוב מיתתו של תרח ליציאתו של אברם, שלא יהא הדבר מפורסם לכל ויאמרו לא קיים אברם את כבוד אביו, שהניחו זקן והלך לו, לפיכך קראו הכתוב מת, ועוד שהרשעים אף בחייהם קרוים מתים. להשתומם מזה, ותמיד הייתי מתקשה בזה, שהרי הלומד הלא מתבונן ודאי, וידע ודאי כי יציאתו של אברהם היתה קודם מיתתו של תרח, ומה א"כ הרווחנו בהעלם הענין, את מי נרמה בזה!?

אולם הוא הענין אשר אמרנו, הלא לאמיתו של דבר אין כלל כל שאלה בצדקות יציאתו של אברהם, כי עשה כן כאשר צוה אותו ה', אלא בכבודו של אברהם אבינו אנחנו עסוקים, שלהמון האנשים מבלי תבונה יראה להם כאילו לא קיים אברהם את כבוד אביו, ועל פחיתות הכבוד, אם גם קטנטנות כזאת, כבר נזהרה התורה. ולהורתנו, באה התורה כי בעניני כבוד עד כמה שתוכל להעלים העלם, אם מעט ואם הרבה, המעטה בגנות אף רק בכחוט השערה, גדולה היא בסוד הכבוד. ותתבונן מזה, עד היכן היא הזהירות בכבוד הבריות!"

"עַל פִּי ה' יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל פִּי ה' יַחֲנוּ" (ט' י"ח).

"עַל פִּי ה' יַחֲנוּ וְעַל פִּי ה' יִסְעוּ" (ט' כ')

יש לדרוש, האם הנסיעה והחניה היו בגדר הכרח שלא היה ביכלתם לנסוע או לחנות אלא ע"פ תנועת הענן, או שהבינו רצון שמים ולפיכך עשו חנייתו ונסיעתם?

אומר הספורנו (שם י"ז): "ובמקום אשר ישכן שם הענן שם יחנו. ספר זכותן של ישראל על לכתם אחריו במדבר - שהיו חונים במקום אשר ישכן שם הענן אף על פי שהיה מקום תהו ילל ישימון (על פי דברים ל"ב י").

וכך דורש גם ה"אור החיים" (שם י"ח): "כל ימי וגוי' ובהאריך וגוי'". בא הכתוב לסדר כל בחינות הנהגות הענן, וללמד שבחן של ישראל שהיו חפצים באשר יחפוץ ה', והתחיל בענין אריכות זמן החניה ואמר כל ימי אשר ישכון הענן יחנו, פירוש יחנו, יחפצו לחנות, ולזה לא אמר חנו בני ישראל שיהיה נשמע שעשו לצד ההכרח מהמנהיג, והוסיף לומר: "ובהאריך וגוי'" לומר, שאפילו יאריך כל כך ימים רבים, אף על פי כן יחנו, ואומרו: "ושמרו וגוי'" לומר, כי מלבד שהיו חונים כל זמן וכו' עוד מודיע כי לא היו עושים הדבר לצד שהיו חפצים בשבת ולא בהילוך אלא לצד שמירת דבר ה', והוא אומרו ושמרו וגוי' הגם שהם ימים רבים, ואומרו: ולא יסעו" ולא אמר ולא נסעו, לשלול בחינת החושב כאלו אמר ולא יחפצו".

גם מכאן למדונו חכמים להכיר שהכל נעשה ברצונו יתברך וטוב לו לאדם שיאמר בתחלת מעשיו "אם ירצה השם" או "בעזרת השם" שרק כך הם מסעותיו וחניותיו כל ימיו ויזכה להצלחה יתירה בהכרה זו.

"וַיְהִי בְּנִסְעֵי הָאָרֶץ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָה ה' וַיַּפְּצוּ אֵיבֶיךָ וַיִּנְסוּ מִשְׁנֵאֶיךָ מִפְּנֵיךָ" (י' ל"ה)

וברש"י (שם): "ויהי בנסע הארץ - עשה לו סמניות מלפניו ומלאחריו, לומר שאין זה מקומו. ולמה נכתב כאן, כדי להפסיק בין פורענות לפורענות וכו' כדאיתא בכל כתבי הקדש (שבת קטז א)".

יש להעלות שלשה שאלות על דברי רש"י: הא' - אם אין מקומו כאן היכן מקומו? הב' - למה דוקא את הנו"ן הפוכה לסימניות לפני ולאחרי הפסוק? הג' - מה הן הפורעניות בס מדבר הפירוש ואותם מפריד הפסוק?

נראה (שבת קט"ז) שעשה נו"ן הפוכין לומר שמקום פרשה זאת נ' פרשיות לפניה (כל הפסק בין הפסוקים שכתוב בחומשים שם פ"א או סמ"ך נקרא פרשה - ואילו לא היו נוני"ן הפוכים לא היה לדעת אם נו"ן פרשיות לפני או לאחריה).

ע"י כך נגיע שנו"ן פרשיות לאחור הוא הפסוק "ונסע אוהל מועד מחנה הלויים" (במדבר ב' ז') שממש עד כאן נו"ן פרשיות ושם היתה ראויה להכתב, וזהו שאין כאן מקומו אך נכתב כאן להפסיק בין פורעניות לפורעניות. ומה הן?

אומר ע"כ המזרחי (רא"ם): "כדי להפסיק בין פורענות לפורענות. בפרק 'כל כתבי' (שבת קטז א). ושם אמרו: "פורענות שנייה מאי היא, ויהי העם כמתאוננים' (בסמוך יא, א). פורענות ראשונה, ויסעו מהר ה'" (פסוק לג). ואמר רבי חמא בר רבי חנינא: שסרו מאחרי ה'. והיכן מקומה, אמר רב אשי: בדגלים" (ב, יז). ופרש"י ז"ל: "מאחרי ה' - בתוך שלשה ימים למסעם התאו האספסוף תאוה להתרעם על הבשר, כדי למרוד בהקב"ה".

ואומר הרמב"ן (שם): "ענין המדרש הזה מצאו אותו באגדה, שנסעו מהר סיני בשמחה כתינוק הבורח מבית הספר, אמרו שמא ירבה ויתן לנו מצות, וזהו ויסעו מהר ה', שהיה מחשבתם להסיע עצמן משם מפני שהוא הר ה', וזהו פורענות ראשונה. והפסיק, שלא יהיו שלש פורעניות סמוכות זו לזו ונמצאו מוחזקים בפורענות. וקרא החטא "פורענות" אף על פי שלא אירע להם ממנו פורענות. ושמה אלמלא חטאם זה היה מכניסים לארץ מיד".

DEDICATIONS

This Kiddush Hodayah is sponsored by Sheilah and Michael Galanti in celebration of deliverance from harm and their 40th wedding anniversary

לרפואה שלמה

לראשון לציון הרה"ג אליהו בן טובה
(בקשי דורון) שליט"א

בענין גנות מידת הקנאות

"וַיִּרְץ הַנַּעַר וַיִּגֵּד לְמֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֶלְדָּד וַמִּיָּד מִתְנַבְּאִים בְּמַחְנֶה: וַיַּעַן יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוֹן מִשְׁרַת מֹשֶׁה מִבְּחָרָיו וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי מֹשֶׁה כָּלָאִם: וַיֹּאמֶר לוֹ מֹשֶׁה הַמְּקַנָּא אַתָּה לִי וּמִי יִתֵּן כָּל עַם ה' נְבִיאִים כִּי יִתֵּן ה' אֶת רוּחוֹ עֲלֵיהֶם" (י"א כ"ז - כ"ט)

כאן מעיר משה ליהושע בגנות מידת הקנאות למרות שנראה שקנאותו של יהושע נראה כקינוי לטובה. עם כל זאת יש חשש כאן שיהושע אולי נתן לב על הדבר לנקמה ושאינו נקי מנגיעות.

יאירו דברי ה"כלי יקר" שדקדק בפירושו בתיאור יהושע בן נון כבחור המשרת את משה ואומר (שם כ"ט) בזה"ל: "יהושע לפי שהיה בחור בימים אחז במדת הקנאה. כמו שנאמר (שם): "ויען יהושע בן נון משרת משה מבחוריו"; מצד היותו מבחוריו אמר כן. ואילו היה זקן בא בימים לא היה מקפיד על השתרר שני רעים כאחד. ועל כן אמרו (בבא בתרא ע"ה י"א): פני משה כפני חמה ויהושע כלבנה, כי כמו שקטרגה הלבנה ואמרה אי אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד, כך יהושע היה מקטרג ואמר אלדד ומידד מתנבאים. אבל משה היה כחמה שלא קטרגה כלום, כך משה אמר מי יתן והיה כל עם ה' נביאים".

בענין הענוה

"וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו עָנָו מְאֹד מִכָּל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאָדָמָה" (י"ב ג')

וברש"י (שם): "עניו, שפל וסבלן". ואומר הרמב"ן (שם): "להגיד כי השם קנא לו בעבור ענותנותו, כי הוא לא יענה על ריב לעולם אף אם ידע. ור"א מפרש ואמר כי הוא לא היה מבקש גדולה על שום אדם, ולא יתגאה במעלתו כלל אף כי על אחיו, והם חוטאים שמדברים עליו חנם. אבל בספרי (בהעלתך ק) רבי נתן אומר אף בפניו של משה דברו בו, שנאמר וישמע ה' והאיש משה עניו מאד, אלא שכבש משה על הדבר. יזכיר ענותנותו שסבל ולא ענם, והשם קנא לו".

דבר גדול הוא, שמשה אף שדיברו בפניו ושמע כל מילותם, חסר היה משה כל גאווה וכבש על הדבר ונשאר בגדר "סבלן" אפילו שהשפילוהו, ולא היה מחזיר טענה ולא מעליב למרות שכל אחד אחר במקומו היה נמצא בגדר נעלב וגם מחזיר עלבון.

אחז"ל (שבת ל'): "לעולם יהא אדם ענוותן כהילל ואל יהיה קפדן כשמא". ומהי בחינת הענוה? מביא שם הגמרא כמה מעשיות על הלל הזקן כמו האדם שנכנס אליו בערב שבת ממש לפני השקיעה ושאלו כל מיני שאלות של מה בכך. הלל לא כעס עליו כלל וכלל והשיבו בנחת על כל שאלותיו וזו היתה בחינת ענותנותו. נשים לבינו שהעמידו חכמים ענוה וכעס כדבר והיפוכו, שהכעס מקורו בגאווה ובמחשבת כבוד שרואה אדם פגיעה במעמדו וכבודו מיד כועס לענוה בעזות להגן על זה הגאווה והכבוד שרואה לעצמו.

ראה דברי חכמה ומוסר בספר "דעת תורה" (להר"י ירוחם ליבוביץ זצ"ל, משגיח ישיבת מיר, במדבר עמוד צ"ד): "אם אדם רוצה לבחון לדעת מדת גאותו, יסתכל בעצמו לראות איך הוא מתנהג בשעה שמדברים עליו רע ומגדפים אותו, אם יכעס, בידוע שהוא בעל גאווה, כי עניו לא יכעס. ואע"פ שכעס וגאווה שתי מדות נפרדות הן, בכ"ז א"א בלא גאווה, וכל הכעסן ביותר, גאותו יותר גדולה".

משה נמנע מלהשיב והיה צריך ד' ללמד לקח למרים ואהרן וללמדם שהוא יתברך מעיד על גדולת משה ויחודו מכל הנביאים. ראה דברי ה"אור החיים" (שם): "והאיש משה ענו. הודיע הכתוב זו כאן, לפי מה שכתבנו שדברו בפניו נתן הכתוב טעם שהוצרך ה' לעשות כל האמור בענין, מטעם כי האיש משה עניו מאוד ולצד ענוותו נמנע מהשיב להם התשובה המתחייבת לבא בענין כדי שידעו ההפרש שבין נבואת משה לשאר נביאים, ודקדק לומר 'מכל האדם אשר על פני האדמה', להחליט מניעת התשובה ממנו בענין כי אדם שבדעתו הוא למטה ח"ו מכל אשר על פני האדמה איך ישוער ח"ו שיאמר תשובה שיצא ממנה שהוא גדול מכל הנביאים, ולזה בא מאמר מה' והשיבם".

בענין התוכחה

"ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה" (וי"ב ח')

וברש"י (שם): "בעבדי במשה - אינו אומר בעבדי משה, אלא בעבדי במשה, בעבדי אף על פי שאינו משה, במשה אפילו אינו עבדי, כדאי הייתם לירא מפניו, וכל שכן שהוא עבדי ועבד מלך מלך, היה לכם לומר אין המלך אוהבו חנם. ואם תאמרו איני מכיר במעשיו, זו קשה מן הראשונה".

יש ממש להשתומם בלשון הקשה שמוכיח הקב"ה למרים שע"פ המדרש היתה ככופרת בידיעתו. ומרים כביכול הרי רק דיברה עם אחיה בענין הלכה - העשה משה נכונה אם שפירש מאשתו ואולי אפילו לא ראו בזה כל לשון הרע. בכל זאת תובעם הקב"ה בכבוד משה ואפילו תופסם בחשש מכשול של אפיקורסות.

ומדבר ה"דעת תורה" (במדבר עמוד צ"ה) בסוד ענין התוכחה בזה"ל: "לנתח המעשה, ולעשות אנליסה (analysis) מדויקת על כל פרט וחלק שבו, מה נמצא אתו. כשמביאים מן חנות שק של קטנית, ובהבטה ראשונה, אין יודעים כלל על טיבן של הקטניות, כי אין רואים אלא השורה העליונה, אבל אחר כך, כי מריקים כל השק לתוך מפה, ופורסים ורואים כל הקטניות שבשק, כל אחת בפני עצמה, כי אז כבר רואים ברור כל אפון ואפון בפני עצמו, ויודעים כבר היטב מה הן שלקחו מן השוק. ככה היא בפעולות האדם, בהבטה הראשונה, לא תתברר לך על אמיתתה, רק אחרי פשפוש ומשמוש רב, אחרי שתמשמש ותנתח את הפעולה לכל פרטיה וחלקיה, בעיון והתבוננות רבה, אחרי ראיות ומופתים חותכים, כי אז תראה מהותה האמיתית.

אמרו חז"ל (בר"ר צ"ג י'): "אוי לנו מיום הדין, אוי לנו מיום התוכחה וכו', לכשיבוא הקב"ה ויוכיח כל אחד ואחד לפי מה שהוא על אחת כמה וכמה (שיענשו כשיתברר אמיתות מעשיו)". ולכאורה, מה כזאת הפחד הגדול על יום התוכחה, הלא העונשים על החטאים ביום הדין הוא שבאים, ולא ביום התוכחה? אולם הוא אשר אמרו שם "לכשיבוא הקב"ה ויוכיח כל אחד ואחד לפי מה שהוא", כלומר, כפי מה שהוא באמת. לעתיד לבא, יבוא הקב"ה, ויחלק וינתח לפנינו כל מעשה ומעשה של האדם, הדק היטב, עד שיהיו צלולים וגלויים כמו שהם. כי אז החשבון יגדל, ופחד יאחזנו ודאי, בראותו אז במו עיניו, כל ריבוי החטאים שלו, חטאים אשר לא פלל ולא עלו על רעיונו.

מפרשת מרים תצא לנו התעוררות גדולה, בחיוב האדם תמיד להתבונן, ולנתח כל מעשיו כמו שהם. וכן שני חברים, איש את רעהו, יחזקו תמיד לעשות ניתוח מדויק, מכל מעשה ומעשה שלהם, לידע כולם לעומקם שלהם, כי אז דוקא יצליחו ויזכו".

ומה גדולה תהיה הבושה שבאה עם תוכחה מדויקת לפרטיה, לא רק של מעשים אלא גם המחשבות, הכוונות והנגיעות של כל אחד מהמעשים והדיבורים, שהכל גלוי וידוע לפניו יתברך ואין מסתור ואין שכחה מכסא כבודו.